

Apr

60

kūryba
ir
analīze
1991

metmenys

metmenys

Redaguoja: Vytautas Kavolis
Dickinson College
Carlisle, Pennsylvania 17013

Redakcijos bendradarbiai: Algirdas Titas Antanaitis, Živilė Bilaišytė, Mykolas Drunga, Marija Gimbutienė, Algirdas Julius Greimas, Aušra-Marija Jurašienė, Zina Katiliškienė, Violeta Kelertienė, Algirdas Landsbergis, Ilona Gražytė Maziliauskienė, Icchokas Meras, Algis Mickūnas, Romas Misiūnas, Kostas Ostrauskas, Alina Staknienė, Donatas Šatas, Rimvydas Šilbajoris, Vincas Trumpa, Bronius Vaškelis, Tomas Venclova, Albertas Zalatorius, Kęstutis Paulius Žygas

Dailės priežiūra: Vytautas O. Virkau

Techninė redaktorė: Henrieta Vepštienė

Šio numerio techniniai bendradarbiai: Marija Paškevičienė, Dalia Sruogaitė,

Administracija: Aleksas Vaškelis
3113 W. Vina del Mar Blvd.
St. Petersburg Beach, FL 33706

Kaina: Pavienio numerio — \$8.00. Prenumerata metams (du numeriai) — \$15.00. Kanada ir JAV — \$15.00; Lietuva \$20.00. Kanados ir užsienio prenumeratoriai prašomi siųsti čekius JAV valiuta.

Leidžiami AM & M Publications nuo 1959 m. dukart per metus. Laikydami liberalios politikos, leidėjai ir redaktoriai iš bendradarbių nereikalauja vien tokių minčių, su kuriomis pirmieji visada sutiktų.

Spaudė: M. Morkūno spaustuvė, Chicago, Illinois.

Published by AM & M Publications, Non-profit Organization.

ISSN 0543-615X

KŪRYBOS LAISVĖ IR KOLEKTYVINĖ SIELOIEŠKA

Iš sovietinės tarnybos ištrūkusioje Lietuvos kultūroje gyvybiniais rūpesčiais yra tapę ir kūrybos laisvė, ir moralinio atgimimo ilgesys. Bet santykis tarp šių dvasinio gyvenimo krypčių — ypač istorinių lūžių laikotarpiais — problematiškas.

1) *Gal nelaikytina nei išblėsusia romantika, nei perdėta reakcija prieš anksčiau pirštąjį socrealizmą galvoti, kad kultūros kūryba iš esmės yra individo kalbėjimas su savo būtimi, kažkas giliai ir neišvengiamai asmeniška ir dėl to — „visuomeninės sutarties“ griovimas?*

2) *Bet gal irgi šiokia tokia tiesa, kad moralinį atgimimą sovietinės patirties sužalotai visuomenei tegali atnešti „kolektyvinės efervescencijos“, tautinis sąjūdis, moralinė organizacija: kad individai su „apgriautais tradiciniais pagrindais“ per silpni, kad savo pačių sąžinėse ieškotų savigarbos, disciplinos ir etikos pagrindų?*

3) *Ar nesirausia vakarietiškas kūrybinės laisvės individualizmas po moralinio atgimimo galimybėmis, palikdamas tuos, kuriems tokio atgimimo labiausiai reikia, „vienišus šaltyje“, ir ar netampa moralinio atgimimo ilgesys, apskritai visa bendruomeninė Seelen-suche, naujais kūrybos varžtais, sėkmingiausiai banalizuojančiais, kai pasiduodama laisvai?*

Sukurti lietuvišką Daniją

Mielas Vytautai Kavoli,

Jūs, kaip paprastai savo anketose, iškeliate tuo pačiu ir amžinus ir šiai dienai aktualius klausimus, o šiuo atveju — individo laisvės ir visuomeninės moralės santykių problemą.

Tai atgimstančiai Lietuvai aktualūs klausimai, tačiau bandyti į juos atsakyti šioje visų kilnių idėjų banalizacijos gdynėje labai jau

panašu į pylimą iš tuščio į kiaurą. O neatsakyti šioje epiškoje situacijoje, kai lietuvių tauta gyvena gal gražiausias savo istorijoje savigarbos ir atsakingumo dienas, kai tuo pat metu kraujuoja visos atsivėrusios jos kūno žaizdos, — neatsakyti „mit brennender Sorge“ atrodo neįmanoma. Tad keliais žodžiais, sociologiškai į filosofiskus klausimus.

— Kūryba ir laisvė: kūryba yra ne laisvė, o varžtų ieškojimas ir prisiėmimas. Kūrėjas laisvės ieško kitiems, o ne sau.

— „Kūryba“: jau pats žodis kvepia išgaravusiu romantizmu. Kūryba visų pirma yra darbas. Rašytojas, dailininkas dirba, o ne „kuria“. Eilėraščiai, drobės yra gerai ar blogai padaryti, o ne sukurti. Palikime kūrybą Ponui Dievui, būkime kuklesni.

— Darbas. Lietuviškoje kultūrinėje spaudoje niekas nekalba apie darbą, apie ekonominių gėrybių „kūrimą“, apie reikalą ir priemones padidinti tautos gerovę, „sukurti“ lietuvišką Daniją. „Individo kalbėjimasis su savo būtimi“ — taip! Tačiau Lietuvos ateitis nusispręs per būsimums dešimtį metų jos sugebėjimu sukurti gabią, produktyvią, darbščią šalį.

— Visuomenės moralė. Ji, deja, „atgimti“ negali, ir nei pamokslai nei procesijos jos neatgaivins. Jau vien dėl to, kad 1940 m. palikome Lietuvą — žemės ūkio kraštą, o radome dabar jau miestiečių tautą. Tai šiuometinė viso pasaulio problema. Tokia socialinė revoliucija reikalauja vaizduotės pastangų „išrasti“ naujas sąlygas atitinkančią moralę, o ne „atgimti“, ne vien grįžti į „Klausučių ūlytėlę“.

— Darbo moralė. Nėra ko kalbėti apie „moralinio atgimimo ilgesius“ ir aukštus idealus, o yra ko — apie konkrečius, kasdieninės elgsenos modelius, kurie ir sudaro tautos moralę. Lietuviai atprato dirbti, kaip įtikinti, kad reikia dirbti, kad malonu dirbti, o padirbus — atsipūsti? Štai tikro „moralinio atgimimo“ pavyzdys.

— Kasdieninio gyvenimo grožis. Vietoj — ar šalia — moralinių rūpesčių siūlyčiau estetinius: kaip pagražinti gyvenimą? Kaip apšvarinti suterštą gamtą ir žmones, kaip atšviežinti prarastą gyvenimo skonį, kaip išvengti sumiesčionėjimo su poniutėmis, geriančiomis kavutę su gražiai ir atokiai sulenktu mažuoju pirštuku?

— Kūrybos laisvės klausimas tada pats išsispręs, nes miesčioniškumas toks pat rytuose ir vakaruose.

Baigiant: etiką pagrįsti estetika — tai „katalikiškasis“ aspektas; moralę atremti į darbą — tai „protestantiškoji“ Europos kultūros pusė. Suderinkime jas ir turėsime mielą Lietuvą.

A.J. Greimas

Asmens laisvė ir žmonių santara

1) Kad kultūros kūrimas „iš esmės yra individo kalbėjimas su savo būtimi“, kad jis yra „kažkas giliai ir neišvengiamai asmeniška“, — teiginiai apie žmogaus egzistencijos pagrindus, kurių teisingumo negali pakeisti laikmečio sąlygojamos konkrečios aplinkybės (pavyzdžiui, tai, kad jie yra iškeliami kaip reakcija į buvusį kūrybinės laisvės varžymą ar kūrybos reglamentavimą). Tačiau egzistenciniai pagrindai negali būti laikomi pavojingais visuomeninei sutarčiai, kadangi ši sutartis kaip tik suponuoja jos narių, kuriais gali būti tiktai asmenys, laisvą apsisprendimą. Autentiška kultūrinė kūryba išauga iš tos pačios šaknies, kaip ir autentiška visuomeninė sutartis, kuri gali būti laikoma bendros žmonių politinės kūrybos produktu, — iš asmens laisvės.

Kitas dalykas, kad konkretus istorinės sutarties pavidalas gali būti daugiau ar mažiau adekvatus. Labai dažnai jis būna net groteskiškas. Tačiau apie tai, ar konkrečią, štai šią, čia ir dabar sudaromą visuomeninę sutartį ar susidarančią santarą galima laikyti visuomenine sutartimi kaip tokia ir kokią kainą galima mokėti už tokį empirikos ir a priori tapatinimą, vėlgi gali spręsti tik asmuo, remdamasis savo protu, sąžine ir skoniu. Apsispręsti už tokį tapatinimą šiandien skatina tai, kad visuomenė yra steigiamą didžiulio išorinio spaudimo sąlygomis ir todėl jos teisingos vidinės sąrangos klausimai atsiduria antroje vietoje, atidedami ateičiai. Kolkas tai nesukelia rimtesnių dvasinių kolizijų, nors numatyti jas išskilsiant ateityje visiškai nesunku.

Grįžtant prie kultūrinės kūrybos: politinė raida yra atvėrusi jai tokią laisvės erdvę, kurią ji, ko gero, dar ne taip greit pajėgs įsisavinti, pasiekdama konfliktišką ribą. Žinoma, laisvės dialektika lemia tai, kad jau dabar, užbėgant už akių realiai konfliktiškai kūrybai, tas ribas mėginama užčiuopti, o užčiuopus reaguojama alergiškai.